

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ АФОРИЗМОВ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Tashpulatova Dilnoza Xolmirza qizi

*ТТА, Pedagogika, psixologiya va tillar kafedrası
Ingliz tili fani o'qituvchisi*

Аннотация: *Афоризмы – кладезь и катализатор человеческой мысли, интеллектуальная собственность нации и всего человечества. В данной статье предполагается, что они представляют собой законченную мысль, выраженную в очень сжатой форме. Афоризмы на узбекском и английском языках углубляют наши знания об истории, культуре и быте народа, отражают мировоззрение всего человечества и определенного народа, отражают его духовные и материальные ценности.*

Ключевые слова: *афоризм, семантический анализ, лексические признаки, когнитивный, интерпретативный, аксиологический (оценочный), полемический, нестандартный текст, интертекстуальность, эстетика.*

О'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA AFORIZMLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAVSIFI

Annotatsiya: *Aforizmlar inson tafakkurining ombori va katalizatori, millat va butun insoniyatning intellektual mulkidir. Bu maqolada ularning o'ta ixcham shaklda ifodalangan to'liq fikrni ifodalashi haqida fikrlar bildirilgan. O'zbek va ingliz tillaridagi aforizmlar xalq tarixi, madaniyati va hayoti haqidagi bilimlarimizni chuqurlashtirishi, butun insoniyat va ma'lum bir elatning dunyo manzarasini, uning ma'naviy va moddiy qadriyatlarini aks ettirishini ifodalagan aforizmlar keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Aforizm, Semantik tahlil, leksik xususiyatlar, kognitiv, sharhlovchi, aksiologik (baholovchi), polemik, nostandard matn, intertekstuallik, estetika.*

Tarkibiy jihatdan aforizmlar nostandard matnlarga kiradi, chunki ularda nom yo'qligi, tarkibiy qismlar va qismlarga bo'linishi bilan alohidalik kasb etadi. Hajmi jihatidan kichik, stilistik jihatdan siqilgan muallif gaplari kichik janrdagi matnlar deb ataladigan matnlar guruhini tashkil qiladi. Semantik tahlil til birligining ma'nosini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu ishda aforizmlarning semantik xususiyatlarini o'rganish ularning so'z boyligi va umumiy ma'nosini tahlil qilishni hisobga olgan holda qurilgan. Amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etish va uzatish shakli bo'lgan va pragmatik mazmunga ega bo'lgan aforizm tili bir qator leksik va semantik xususiyatlar bilan ajralib turadi. Avvalo, u oddiy odam uchun tushunarli va tushunarli bo'lishi kerak, shuning uchun aforizmlar tilida keng tarqalgan, taniqli so'zlar ustunlik qiladi. Umumiy aforizmlarda so'z qo'llash nisbatan

erkinroq bo'lib, ya'ni barcha uslubga xos so'zlar qo'llanishida cheklov deyarli yo'q. Odatda aforizmlar semantik jihatdan umuminsoniy, tuyg'ularga bag'ishlangan bo'ladi. Masalan,

SAN'AT HAQIDA:

You use a glass mirror to see your face; you use works of art to see your soul. (B. Shaw); It is the spectator, and not life, that art really mirrors. (O. Wilde)

(Yuzingizni ko'rish uchun shisha oynadan foydalanasiz; ruhingizni ko'rish uchun san'at asarlaridan foydalanasiz. (B. Shou); San'at haqiqatda hayotni emas, balki tomoshabinni aks ettiradi. (O. Uayld))

GO'ZALLIK HAQIDA:

Money is the most important thing in the world. It represents health, strength, honor, generosity and beauty as conspicuously as the want of it represents illness, weakness, disgrace, meanness and ugliness. (B. Shaw); Beauty is the only thing that time cannot harm. Philosophies fall away like sand, creeds follow one another, but what is beautiful is a joy for all seasons, a possession for all eternity. (O. Wilde)

(Pul dunyodagi eng muhim narsadir. U sog'lik, kuch, sharaf, saxovat va go'zallikni ifodalaydi, chunki unga muhtojlik kasallik, zaiflik, sharmandalik, yomonlik va xunuklikni ifodalaydi. (B. Shou); Go'zallik - bu vaqt zarar etkaza olmaydigan yagona narsa. Falsafalar qumdek qulab tushadi, aqidalar bir-birining ortidan ergashadi, lekin go'zallik barcha fasllar uchun quvonch, abadiy mulkdir. (O. Uayld))

ISHONCH HAQIDA:

The liar's punishment is not in the least that he is not believed, but that he cannot believe anyone else. (B. Shaw); The old believe everything, the middle-aged suspect everything, the young know everything. (O. Wilde)

(Yolg'onchining jazosi unga ishonmaslikda emas, balki boshqa hech kimga ishonmasligidadir. (B. Shou); Keksa hamma narsaga ishonadi, o'rta yoshli hamma narsadan shubhalanadi, yoshlar hamma narsani biladi. (O. Uayld))

BOLALAR HAQIDA

I am afraid we must make the world honest before we can honestly say to our children that honesty is the best policy.(B. Shaw); Children begin by loving their parents; as they grow older they judge them; sometimes they forgive them. (O. Wilde)

(Farzandlarimizga halollik eng yaxshi siyosat deb aytishimizdan oldin dunyoni halol qilishimiz kerak deb qo'rqaman.(B.Shou); Bolalar ota-onasini sevishdan boshlanadi; ular ulg'ayganlarida ularni hukm qiladilar; ba'zan ularni kechiradilar. (O. Uayld))

O'z navbatida o'quvchi uchun aforizm o'zining yangiligi va qisqa shaklda ifodalangan paradoksal mazmuni bilan qiziqarli va jozibali. Matn bilan bog'liq bo'lmagan va badiiy asar kontekstida alohida bayonot sifatida ham mos keladi. Ko'pincha aforizmlar kerak bo'lganda "hokimiyatga murojaat qilish, so'zlovchining so'zlarini tasdiqlash uchun ishlatiladi. Ular umumiy didaktik (tarbiyaviy), kognitiv, sharhlovchi, aksiologik (baholovchi), polemik, kulgili

va boshqa funksiyalarni bajarishi mumkin”²⁸ Ensiklopedik, izohli, lingvistik lug’atlarda, shuningdek, bir qator ilmiy nashrlarda o’zlarining asosiy belgilari bilan farq qiluvchi ko’plab ta’riflarni uchratish mumkin. va shu ta’riflarga ko’ra semantik hamda struktur xususiyatlari haqida batafsil taassurot hosil qilishimiz mumkin. Ya’ni, ta’riflar va tahlillarni birlashtirib, mukammalroq xulosaga kelishizga turkti bo’la oladi. Masalan, “Kichik nutqiy janr, qisqa, barqaror bayon, nozik shaklda, har qanday chuqur, to’liq fikrni o’rinli ifodalaydi”²⁹, “Kichik shakldagi matn, aniq ifodalanganidan ko’ra ko’proq ma’lumotni bilvosita o’z ichiga oladi”³⁰ “Ba’zi umumlashgan to’liq ibratli yoki paradoksal fikrni ifodalovchi qisqa gap”³¹ Ta’riflardan ko’rinib turibdiki, aforizmning talqini uni o’rganishga yondashuvga bog’liq. Shuni ta’kidlash kerakki, aforizmlar ikki tomonlama birliklardir, chunki ular bir vaqtning o’zida ham tilga, ham nutqqa tegishli. Bizningcha, I.A.Nalichnikovaning aforizmni janr, kichik matn va umumbashariy matn deb hisoblagan yondashuvi o’ziga xos ahamiyatga ega. Aforizmning paradoksal mohiyati esa "ekspressiv shakllarning arziyas maydonidagi mazmun va til xilma-xilligida”³² Aforizmga xos lingvistik xususiyatlarini tahlil qilgan tadqiqotchilar quyidagilarni e’tirof etadilar:

a) barqarorlik – hukm komponentlarini va ularning amal qilish tartibini o’zgartirmagan holda aforizmni muntazam ravishda takrorlash;

b) fikrning aniqligi va ifodaliligi. Aforizmning tuzilishi har bir komponentning eng yuqori aniqligini talab qiladi. Barcha so’zlar ma’lum bir semantik yukni ko’taradi;

v) o’ta qisqalik. Kichik shakl hukmni yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi va uni talaffuz qilgandan keyin amaliy ta’sirni oshiradi;

g) muallifning mavjudligi;

d) estetika. Aforizmning ixchamligi va yuksak badiiy shakliga turli emotsional-stilistik vositalar (masalan, antiteza, parallelizm, mantiqiy izchillik) yordamida erishiladi.³³

Semantik xususiyatlar:

1) intertekstuallik. Aforizm boshqa matnda ishlatilishi mumkin. Aforizmlarning o’zida boshqa matnlarga havolalar bo’lishi mumkin;

2) fikrning chuqurligi va o’ziga xosligi. Muallif o’quvchiga o’z nuqtai nazarini va shaxsiy fikrini taqdim etadi, bunda uning individualligi namoyon bo’ladi. N. M. Kalashnikova

²⁸ Ермакович Е. Е. Афоризм // Эффективное речевое общение (базовые компетенции) / отв. ред. А. П. Сковородников. Красноярск: СФУ, 2014. – Б. 69.

²⁹ Ермакович Е. Е. Афоризм // Эффективное речевое общение (базовые компетенции) / отв. ред. А. П. Сковородников. Красноярск: СФУ, 2014. – Б. 69.

³⁰ Землянская Е. В. Структурно-семантические и функциональные особенности стилевой интертекстуальности в англоязычном афоризме: дис. ... канд. филол. наук. СПб., 2004. – Б. 11.

³¹ Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 4-3. – Б. 122-123

³² Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 4-3. – Б. 122-123.

³³ Холмееенко О. Афоризмы Сергея Довлатова: структурно-семантические особенности. // Вестник Кемеровского государственного университета, 2020, 22(4). – Б. 1134.

ta'kidlaganidek, "mazmunli o'ziga xoslik - bu uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan narsalarda yangi aloqalar, o'xshashliklar, assotsiatsiyalarni sezish qobiliyatidir"³⁴;

3) hukmni umumlashtirish. Aforizm - bu tavsiflanayotgan mavzuning umumiy tushunchasini ifodalovchi xulosa, xulosa, muallifning fakt va mulohazalari natijasi. Bunday sintez fikrning chuqurligi va haqiqatiga (so'zlovchi nuqtai nazaridan) hissa qo'shadi;

4) semantik to'liqlik, fikrning to'liqligi. Aforizmning kontekstdan tashqarida takrorlash qobiliyati. Bu aniq va qo'shimcha tushuntirishlarsiz bo'lishi kerak;

5) so'z-tushunchalarning mavjudligi.³⁵ Bu xususiyatlar ko'pincha maqollar, maqollar, frazeologik birliklar, iqtiboslar va iboralarni o'z ichiga olgan bir-biriga yaqin bo'lgan tushunchalar guruhidagi aforizmni ajratib ko'rsatishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ермакович Е. Е. Афоризм // Эффективное речевое общение (базовые компетенции) / отв. ред. А. П. Сковородников. Красноярск: СФУ, 2014. – Б. 69.

2. Землянская Е. В. Структурно-семантические и функциональные особенности стилевой интертекстуальности в англоязычном афоризме: дис. ... канд. филол. наук. СПб., 2004. – Б. 11.

3. Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 4-3. – Б. 122-123

4. Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 4-3. – Б. 122-123.

5. Холومهенко О. Афоризмы Сергея Довлатова: структурно-семантические особенности. // Вестник Кемеровского государственного университета, 2020, 22(4). – Б. 1134.

6. Tashpulatova, D. and Siddiqova, I., 2021, April. A CRITIQUE OF THE VIEW OF ANTONYMY AS A RELATION BETWEEN WORD FORMS. In *Конференции*.

³⁴ Доброзакова Г. А. Исторический анекдот от XVIII века до Довлатова // Проблемы изучения русской литературы XVIII века / отв. ред. Г. О. Щукина. СПб.-Самара: ООО «Научно-технический центр», 2019. Вып. 18.

³⁵ Королкова А. В. Афористика в контексте русской культуры. Смоленск: Изд-во СмолГУ, 20. – Б. 37.